

УДК 343.13

О.М. ГУМІН, докт. юрид. наук, доц., Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ СЛІДЧИХ СИЛ ТА ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Ключові слова: слідчий, оперативні підрозділи, слідчо-оперативна група, кримінальне правопорушення, взаємодія, кримінальне провадження

Сучасна криміногенна обстановка в країні потребує від суб'єктів взаємодії нових підходів до тісної співпраці під час виявлення та розслідування злочинів в умовах протистояння зі злочинним середовищем, наявності корумпованих зв'язків, поширення міжрегіональної та міждержавної злочинної діяльності, посилення кримінального тиску на слідчих та суддів, на суспільство, політикум, правоохоронні органи тощо [1].

За таких обставин здійснювати ефективну боротьбу зі злочинністю лише процесуальними методами, без залучення додаткових сил і засобів оперативних підрозділів, досить важко. Тому на стадії досудового розслідування особливо важливого значення набуває оперативно-розшукова діяльність, яка значною мірою має сприяти вирішенню завдань кримінального провадження.

Проблема взаємодії слідчих та оперативних підрозділів була предметом дослідження таких науковців, як О.В. Баулін, В.В. Гевко, І.М. Гуткін, А.Я. Дубинський, Л.М. Карнеєва, О.М. Ларін, Г.А. Матусовський, М.А. Погорєцький, С.В. Слинко та ін. Проте, деякі організаційні та процесуальні особливості взаємодії слідчого з оперативними органами залишаються дискусійними у зв'язку з прийняттям нового КПК України, викликають нарікання практичних працівників ОВС. Тому метою статті є з'ясування особливостей

взаємодії слідчих та оперативних підрозділів в ході досудового розслідування.

На початковому етапі досудового розслідування залежно від слідчих ситуацій та злочину, який розслідується, слідчий постійно використовує можливості підрозділів, наділених оперативно-розшуковою юрисдикцією. Так, на підставі матеріалів, отриманих в результаті оперативно-розшукової діяльності, приймаються рішення про проведення раніше не запланованих слідчих (розшукових) дій (наприклад, пред'явлення для впізнання підозрюваного особою, що здійснює співробітництво з оперативними підрозділами на конфіденційній основі), про вироблення найбільш доцільної тактики проведення слідчих (розшукових) дій (наприклад, коли стало відомо, що особа, яку слід допитати, має намір дати завідомо неправдиві показання), про підвищення ефективності окремих слідчих (розшукових) дій (наприклад, перед обшуком була отримана оперативна інформація про те, де саме можуть зберігатися знаряддя злочину) тощо. Завдяки використанню оперативно-розшукових можливостей оперативного підрозділу слідчий отримує інформацію про ті заходи, які вживають знайомі підозрюваного для приховування слідів злочину, та інших намаганнях протидіяти його всебічному і повному розкриттю. При цьому слідчий має можливість попередити небажані дії, протидіяти їм, а інколи затримати співучасників злочину.

Отже, оперативно-розшукові матеріали можуть бути підставами для проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій, які не вимагають свого обґрунтування доказами. З цією метою повинні використовуватися ті матеріали, які відповідають матеріалам кримінального провадження і заслуговують на довіру, а також якщо їх використання не призведе до розшифровки даних про оперативно-розшукові джерела, засоби і методи роботи, що не підлягають розголошенню.

Використання оперативно-розшукових матеріалів сприяє ефективній підготовці та якісному проведенню слідчих (розшукових) дій за участю підозрюваного. Так, уміло використо-

вуючи їх, слідчий може в процесі розслідування отримати від підозрюваного повні і достовірні показання про обставини, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, встановити нові джерела доказів, а в деяких випадках перевірити правильність вибраного напрямку розслідування та застосованої тактики [2].

Зауважимо, що ці ж матеріали враховуються і при допиті інших осіб у кримінальному провадженні (свідків, потерпілих тощо). Як правило, така інформація використовується для вирішення тактичних завдань, а саме: встановлення осіб, які є носіями доказової інформації; вивчення особи, яка допитується; визначення і конкретизації предмета допиту; визначення тактичної лінії допиту; оцінки отриманих за результатами допиту показань тощо.

Значення оперативної інформації для вирішення перелічених завдань детально і всебічно досліджували В.В. Гевко, С.М. Стахівський та інші фахівці в галузі кримінального процесу і криміналістики [3, с.71–75; 4, с.79–81].

В ході досудового розслідування слідчому та оперативному підрозділу, що взаємодіють, не обійтися без сприяння та допомоги оперативно-технічних підрозділів.

При цьому роль цих підрозділів в процесі досудового розслідування не має самостійного характеру і полягає лише в наданні певної допомоги оперативним підрозділам та досудового слідства. Взаємодія ж між слідчим і оперативно-технічним підрозділом, як правило, опосередковується через оперативний підрозділ, який і вирішує організаційні питання за діяння названого підрозділу і безпосередньо ставить перед ним відповідні завдання.

Матеріали, отримані в результаті проведення оперативно-технічних заходів, відповідно до ст.10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можуть використовуватися як приводи та підстави: 1) для початку досудового розслідування; 2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; 3) для попередження, виявлення, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підбивних по-

сягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли; 4) для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей; 5) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів; 6) для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

Теоретичні проблеми реалізації можливостей оперативно-технічних підрозділів в інтересах отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному судочинстві, пропонується розглядати у двох аспектах:

1) пошук та закріплення доказів, які викривають злочинну діяльність обвинуваченого, з використанням даних, отриманих у процесі здійснення оперативно-технічних заходів, без розшифровки останніх (цілеспрямований пошук речових доказів, встановлення свідків та інших джерел інформації тощо);

2) безпосереднє використання матеріалів оперативно-технічних заходів (аудіо- і відеозапис, фото- і кінозйомка та інші), у яких зафіксовано ознаки злочинних діянь.

В окремих випадках є потреба у взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів з метою забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, членів їх сімей та близьких родичів. Це зумовлено тим, що здійснення учасниками кримінального провадження покладених на них функцій, реалізація їх прав та обов'язків реально можливі лише в тому випадку, коли ніщо не загрожує їх безпеці.

Відповідно до ст.3 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участі у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. [5] безпосереднє здійснення спеціальних заходів по забезпеченню безпеки учасників кримінального судочинства покладається за

підслідністю на спеціальні підрозділи органів внутрішніх справ, державної безпеки, а також органи та установи Державного департаменту з питань виконання покарань.

Непоодинокими є випадки, коли негативні моменти взаємодії викликані не якимись об'єктивними, а виключно суб'єктивними чинниками, що перешкоджають досягненню загальної мети зазначеної діяльності, а саме:

- спілкування слідчого та співробітника оперативного підрозділу в умовах їх нещирої або зухвалої поведінки;

- проведення огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій при спробах порушення їх процесуального порядку з боку співробітників оперативних підрозділів;

- узгодження та планування процесуальної й оперативно-розшукової діяльності, а також виконання запланованих заходів при конфліктній ситуації між особами, які взаємодіють, тощо.

За таких обставин, керівники відповідних підрозділів мають позитивно впливати на ситуацію, що складається, враховуючи психологічні особливості підлеглих співробітників. У свою чергу слідчі та співробітники оперативних підрозділів, незважаючи на значні фізичні та психічні навантаження, повинні набувати власного досвіду взаємодії та уміння володіти собою. І тут доречно зазначити, що чим вищий освітній, інтелектуальний рівень учасників взаємодії, чим більший досвід оперативної і слідчої роботи вони мають, тим глибший аналіз фактів, тим більш гнучка і мобільна система версій і продуктивні результати їх перевірки у кримінальному провадженні. Характеризуючи інтелектуальний зміст взаємодії, слід звернути увагу на згуртованість, взаємна довіра і повага між співробітниками, які беруть участь у розкритті злочину [2, с.142–143].

Зрозуміло, що ефективне використання слідчим наявних сил та засобів оперативних підрозділів можливе лише за умови знання ним основ оперативно-розшукової діяльності, тим більше, що глава 21 КПК України передбачає можливість проведення слідчим негласних слідчих (розшукових) дій. У відповідності до наданих повноважень, передбачених п.2

ст.40 КПК України слідчий проводить негласні слідчі (розшукові) дії у порядку визначеному розділом 3 гл.21 (Негласні слідчі (розшукові) дії). Проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий може доручити відповідним оперативним підрозділам (п.3 ч.2 ст.40 КПК України) [6].

З іншого боку, викладене певною мірою стосується і правової підготовки співробітників оперативних підрозділів, які повинні опанувати для себе невідомі до цього знання щодо особливостей та процесуального порядку проведення усіх без винятку слідчих дій, оскільки наділені компетенцією їх проведення за дорученням слідчого в порядку п.3 ч.2 ст.40 КПК України.

Правовою підставою, здійснення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами органів внутрішніх справ, є письмове доручення слідчого, або прокурора в кримінальному провадженні. У цьому випадку, на час проведення зазначених дій, працівник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого. Звертаємо увагу, що працівники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ст.41 КПК України) [6].

Багато в чому ефективність досудового розслідування у кримінальному провадженні залежить від якості та своєчасності проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також правильно організованої взаємодії слідчого з оперативними підрозділами з цього питання. Організація взаємодії в першому випадку не відрізняється особливою складністю. Вона полягає в тому, що слідчий, не маючи можливості особисто виконати слідчі (розшукові) чи негласні слідчі (розшукові) дії (за місцем свого перебування або іншому районі чи області), потреба в проведенні яких не може бути відкладена, доручає їх проведення оперативному підрозділу. Таке доручення він може дати лише тоді, коли має надійну доказову інформацію щодо кола осіб, яких необхідно допитати,

чи інших обставин, котрі потрібно негайно закріпити шляхом проведення відповідних слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій. До того ж воно має бути письмовим і вмотивованим. Оперативний підрозділ зобов'язаний оперативно виконати це доручення, направивши всі отримані в результаті його виконання матеріали слідчому.

Що стосується організації та сприяння слідчому при проведенні ним слідчих (розшукових) дій, то необхідність в ньому виникає тоді, коли слідчий сам фізично не може ефективно провести слідчу дію або у зв'язку з виникненням потреби у використанні сил та засобів, які є в розпорядженні органу дізнання. Якщо ж говорити про сприяння у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, то тут, перш за все, слід говорити про використання методів та прийомів, з якими недостатньо знайомий слідчий.

Як правило, таке сприяння носить в основному організаційно-технічний і тактичний характер. Це може бути допомога в будь-яких слідчих (розшукових) діях (початкових, подальших чи невідкладних), організація і проведення яких вимагає зусиль кількох осіб, наприклад, при огляді місця злочину, проведенні обшуку, слідчого експерименту тощо. Зокрема, при проведенні обшуку таке сприяння може проявлятися в наданні допомоги в найбільш доцільному з тактичної точки зору способі проникнення в місце, де буде проводитися обшук, в забезпеченні присутності понятих при його проведенні, наданні оперативної інформації щодо можливого місцезнаходження знарядь злочину, документів та інших предметів, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, і т. ін. Можливі й інші ситуації, коли слідчому необхідна допомога оперативних підрозділів. Якщо при цьому врахувати, що слідчий, як правило, сам здійснює досудове розслідування, то стає очевидною вигідність та значення сприяння оперативним підрозділом у проведенні слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, змістом зазначеної форми взаємодії є участь співробітників оперативно-

го підрозділу в підготовці і проведенні окремих складних і трудомістких слідчих (розшукових) дій, яка знаходить свій вияв у безпосередній практичній допомозі тактичного і організаційно-технічного характеру, що надається слідчому.

Доручаючи оперативному підрозділу виконання слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, або вимагаючи від них сприяння при їх проведенні, слід пам'ятати, що основним змістом їх діяльності в системі взаємодії зі слідчим при виявленні злочинів є проведення гласних і негласних оперативно-розшукових заходів. У разі безпідставного перекладення слідчим на цих співробітників своїх обов'язків щодо проведення слідчих дій така взаємодія втрачає сенс, оскільки проявляється лише в кількісних змінах. Таким чином, виконання доручень слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій або надання сприяння йому при проведенні таких дій є хоча і важливим, але допоміжним елементом взаємодії цих органів як на даному етапі досудового розслідування, так і в ході досудового розслідування в цілому.

Основною метою такої процесуальної взаємодії при проведенні слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій в ході досудового розслідування є закріплення слідів злочину, виявлення осіб, причетних до його вчинення, збирання доказів, які дадуть можливість якомога швидше повідомити їм про підозру, отримання інформації, необхідної для прийняття рішення щодо застосування запобіжного заходу, забезпечення можливості відшкодування матеріальної шкоди та конфіскації майна за вироком суду тощо.

Отримана в результаті проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій процесуальна інформація разом з іншими матеріалами провадження та даними оперативно-розшукових заходів дає змогу висувати і перевіряти версії, накопичувати докази стосовно участі конкретних осіб у вчиненні злочину та дані, що їх характеризують, а також досліджувати і уточнювати об-

ставини, які в подальшому дадуть підстави слідчому найбільш повно і об'єктивно сформулювати позицію щодо підозри та повідомити про неї, обрати відповідний запобіжний засіб. Зрозуміло, що за певних обставин одним із завдань взаємодії в ході досудового розслідування може бути попередження або припинення злочинної діяльності осіб та їх затримання.

Зрозуміло, що для отримання в процесі взаємодії потрібних на цьому етапі результатів необхідно, щоб слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, а також оперативно-розшукові заходи перебували в певному взаємозв'язку та взаємозалежності. Тобто потрібний якомога тісніший контакт між сторонами, які взаємодіють, і безумовна погодженість їх спільної діяльності, яка, звісно, повинна бути підпорядкована вирішенню завдань кримінального провадження. Встановленню такого контакту в деяких провадженнях сприяє створення слідчо-оперативної групи.

Необхідність створення слідчо-оперативної групи, як правило, зумовлюється складністю кримінального провадження, наявністю значної кількості епізодів злочинної діяльності та невизначеного кола осіб, причетних до їх вчинення тощо.

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчий надає відповідним оперативним підрозділам внутрішніх справ, а в разі створення СОГ – конкретним співробітникам оперативного підрозділу, включеним до її складу, письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій. Вони мають бути конкретизованими та із зазначенням встановленого строку їх виконання.

Доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Вони повинні бути зареєстрованими в канцелярії територіального органу внутрішніх справ та передаватися в порядку, передбаченому Інструкцією про організацію діловодства в системі МВС України.

У дорученнях зазначається найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення; перелік слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, які потрібно виконати; інші відомості, які необхідні для виконання цих дій [7].

Доходимо висновку, як і будь-яка діяльність, що передбачає досягнення певної мети, взаємодія слідчого з оперативними підрозділами проводиться в ході досудового слідства у відповідному порядку та послідовності, із залученням всіх наявних сил і засобів. Це в сукупності сприяє всебічній перевірці показань підозрюваного, достовірному встановленню всіх обставин, які входять у предмет доказування, та визначенні межі доказування у кримінальному провадженні.

На стадії досудового розслідування як процесуальні, так і непроцесуальні форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами повинні бути спрямовані на достовірне встановлення події злочину, осіб, причетних до його вчинення, а також якомога швидше закріплення доказів і встановлення обставин, які всебічно характеризують підозрюваного, що в кінцевому підсумку дає змогу слідчому своєчасно, найбільш повно і об'єктивно сформулювати повідомлення про підозру і обрати відповідний запобіжний засіб. Це сприяє максимальному наближенню повідомлення про підозру особі до моменту вчинення злочину чи внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, що є однією із складових ефективного вирішення завдань кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юхно О. О. окремі аспекти взаємодії слідчих та інших підрозділів органів внутрішніх справ під час розслідування злочинів / О. О. Юхно // Митна справа. – 2011. – № 2 (80).
2. Пивоваров В. В. Взаємодія органів до судового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ : монографія /

В. В. Пивоваров, Л. І. Щербина. – Х. : Право, 2006. – 176 с.

3. Гевко В. В. Використання непроцесуальної інформації під час доказування у стадії попереднього розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. В. Гевко ; Укр. акад. внутр. справ. – К., 1996. – 20 с.

4. Стахівський С. М. Показання свідка як джерело доказів у кримінальному процесі : навч. посіб. / С. М. Стахівський. – К. : Олан, 2001. – 511 с.

5. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участі у кримінальному судочинстві» : від 23.12.1993 р..

6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з

прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19.11.2012 р. – К. : Паливода А. В., 2012. – 382 с.

7. Наказ МВС України «Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України» : від 22.10.2012 р., № 940 // Збірник нормативно-правових актів України, що регламентують окремі питання кримінального провадження / [упоряд. С. М. Алфьоров, С. М. Міщенко, В. І. Фаринник та ін.] ; за заг. ред. В. І. Сліпченка. – К. : АРТ-Дизайн, 2012. – С. 31–32.

Гумін О. М. Використання слідчим сил та засобів оперативних підрозділів на досудовому розслідуванні / О. М. Гумін // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 237–242 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13gomndr.pdf>

Досліджено особливості використання слідчим сил та засобів оперативних підрозділів в ході досудового розслідування; висловлено пропозиції щодо вдосконалення організаційних та процесуальних аспектів їх взаємодії.

***

Гумин А.М. Использование следователем сил и средств оперативных подразделений в ходе досудебного расследования

Исследованы особенности использования следователем сил и средств оперативных подразделений в ходе досудебного расследования; высказаны предложения по совершенствованию организационных и процессуальных аспектов их взаимодействия.

***

Gumin A.M. Using the Investigator Capabilities of Operational Units in Pre-Trial Investigation

Investigative assistance capabilities of operational units in pre-trial investigation analyzes, makes suggestions for improving the organizational and procedural aspects of their interaction.